

Temps d'hiperrecord, passat i present

Elena Yeste

Salvador Dalí va tenir l'encert de representar el temps en el conegut quadre de *La persistència de la memòria*. L'original, de 1931, es troba al MOMA de Nova York. *La persistència de la memòria* és un quadre meravellós, hipnotitzant. La textura dels colors, suaus i lluminosos, amb la costa de Cadaqués de fons, en la llunyania, la reminiscència onírica, el misteri, la sensualitat del seu traç, transporten a una altra dimensió. Una dimensió on, tanmateix, el temps té una importància relativa. Al quadre hi podem comptar quatre rellotges de butxaca. Un, el més petit, té la tapa tancada. Al seu damunt, s'amuntega una quantitat ingent de formigues negres. Els altres rellotges de Dalí semblen desfets. Són allargats, ovalats, oblongs, gairebé elàstics.

No trobaríem millor imatge per definir què entenem per memòria. Què és la memòria sinó un material fungible, que amb el temps s'esgota, s'exhaureix? La memòria és fràgil i efímera, fal·lible i esmunyedissa. La memòria és limitada. I per això es considera un bé tan preuat. Perquè la memòria il·lumina la Història, connectant passat amb present. Perquè la memòria té a veure, també, amb l'experimentació de la pròpia contemporaneïtat, del propi temps. La memòria, matèria primera de la Història,¹ ens explica, ens defineix, és l'essència de la identitat.

Una destacada personalitat política del nostre país s'hi referia amb la següent historieta, mentre, llapis en mà, es disposava a dibuixar-la en un paper: "Hi havia una vegada una aranya en unes

¹ És el concepte emprat per una de les autores del monogràfic, la professora Fina Birulés, en l'article "La memòria i la matèria primera de la indignació".

golfes. L'aranya es va despenjar d'un fil i va teixir una teranyina. Allí caçava mosques i mosquits i papallones, i hi vivia com una reina. Un bon dia, damunt seu va trobar un fil que l'incomodava perquè l'obligava a donar la volta. Sovint es preguntava: "Què hi fa aquest fil aquí?". Fins que un dia es va irritar i el va trencar, i la teranyina va caure. I va caure també l'aranya. L'aranya havia oblidat que aquell era el fil de què s'havia despenjat feia molt de temps. I bé, doncs això és la Història".²

És temps de memòria, d'hipermemòria, moment per al record. És l'hora —"l'era", per dir-ho en paraules d'Annette Wieviorka— del testimoni,³ el millor moment per ser escoltat. Temps en què els grans relats han perdut la força i el poder d'atracció amb què un dia van arrelar, i ja només ens queda recordar, escoltar, imaginar, commemorar i reparar en la mesura del possible, enmig d'una intensa voràgine on impera *la tirania de la memòria*, segons els termes utilitzats per François Dosse en l'article que obre el monogràfic.

Com va avançar Lipovetsky, "la nova valoració del passat es caracteritza per la hipertròfia, la saturació, l'ampliació infinita de les fronteres del patrimoni i de la memòria, en la qual es reconeix una modernització portada a l'extrem. Hem passat del regne del finit a l'infinit, d'allò limitat a allò general, de la memòria a l'hiperrecord: en la neomodernitat, les lògiques del present harmonitzen amb la proliferant inflació de la memòria".⁴ David Lowenthal advertia que cap índex expressava millor el "malestar modern" com la voluntat de recuperar l'ahir.⁵ És en aquest sentit que Lipovetsky afirmava que la revaloració del passat és un fenomen més *hipermodern* que postmodern, que justament cercava el contrari: la seva "devaluació".⁶

El moment actual ha situat la memòria en el nucli del debat públic. I així, la memòria ha esdevingut un assumpte central en l'agenda política i mediàtica d'aquí i d'arreu. Per aquesta raó, des de *Trípodos*, hem volgut contribuir al debat existent amb les aportacions de professionals i acadèmics que són referents avui en la matèria, sempre amb la mateixa finalitat: la de repensar el discurs sobre una disciplina, la Història, que, com deia el mestre de perio-

2 Vegeu annex d'entrevistes de la tesina d'Elena Yeste, defensada el juny de 2008 a la Facultat de Comunicació Blanquerna, p. 144.

3 WIEVIORKA, A. *L'ère du témoin*. Paris: Hachette Littératures, 2007.

4 LIPOVETSKY, G. *Los tiempos hipermodernos*. Barcelona: Anagrama, 2006, p. 91.

5 LOWENTHAL, D. *El pasado es un país extraño*. Madrid: Akal, 1998, p. 69.

6 LIPOVETSKY. *Op. cit.*, p. 92.

distes Ryzsard Kapuscínski en els seus *Viatges amb Heròdot*, potser no serà mai real, però sí més *total*, més completa i complexa. Perquè en la complexitat està la riquesa. I la complexitat és el camí de l'autenticitat.

El monogràfic s'estructura en dos grans blocs: el primer parteix d'un breu assaig erudit de l'historiador i professor de la Universitat Paris 12 François Dosse, que examina la dimensió memorial que ha impregnat el discurs historiogràfic en els últims temps, seguit de les conclusions sobre la hipòtesi de l'existència, o no, de jerarquies del dolor en els casos de conflicte armat, que la professora de l'Aberystwyth University of Wales i directora del Centre for the Study of Radicalisation and Contemporary Political Violence (CSRV) Marie Breen-Smyth ha aplicat al cas d'Irlanda del Nord.

El següent article és de l'escriptora i traductora eslovena Simona Škrabec, que amb el seu *Àlbum de fotografies: Sarajevo, 1914 - Sarajevo, 1992* ens trasllada a l'escenari de les guerres balcàniques dels anys noranta del segle XX per il·lustrar la importància de la utilització de testimonis directes, especialment a través de la fotografia, per documentar la Història.

M. Dolors Genovès ens ofereix un suggeridor article sobre la South Africa's Truth and Reconciliation Commission (TRC), que havia de promoure la pacificació d'una societat sotmesa durant dècades a la discriminació i a la violència de l'apartheid, amb les veus i declaracions dels seus principals artífexs —com ara l'arquebisbe anglicà Desmond Tutu, el ministre de l'Església metodista i vicepresident de la Comissió Veritat i Reconciliació Alex Boraine i l'advocat dels drets humans i responsable de la Unitat d'Investigació de la Comissió Dumisa Ntsebetza—, recollides per escrit de forma inèdita per la periodista i historiadora, professora de la Facultat de Comunicació Blanquerna de la Universitat Ramon Llull.

En la línia d'aquest recorregut per la memòria col·lectiva de diferents països, el director del Centro de Estudios sobre Genocidio de la Universidad Nacional de Tres de Febrero, a Buenos Aires, el professor Daniel Feierstein, ens aproxima a la construcció de la memòria de la repressió al Con Sud llatinoamericà, estudiant de prop l'experiència de l'Uruguai, l'Argentina i Xile.

I per cloure aquest primer segment d'articles de caràcter més panoràmic, la professora de Filosofia de la Universitat de Barcelona (UB) Fina Birulés —una de les millors coneixedores de l'obra d'una de les pensadores més influents del segle XX, Hannah Arendt— reflexiona sobre el deure i la responsabilitat política de la memòria i el periodista i escriptor Francesc-Marc Álvaro, professor de

Periodisme de la Facultat de Comunicació Blanquerna, analitza les rutines per les quals el passat recent esdevé actualitat i ens proposa un concepte innovador per al tipus de memòria que genera la *historicitat mediàtica* de què parlava John B. Thompson a *Los media y la modernidad: una memòria virtual* d'ús col·lectiu.

Per la seva banda, l'historiador Francisco Espinosa —autor de *La columna de la muerte* (2003), *La justicia de Queipo* (2005) i *Contra el olvido* (2006)— i el professor titular emèrit de la Facultat de Geografia i Història de la UB i de la Facultat de Teologia de Catalunya Joan Bada desenvolupen en els seus articles el fenomen de la memòria a Espanya: des de l'aprovació parlamentària de la llei de Memòria Històrica el desembre de 2007, passant per la controvèrsia en motiu de la beatificació dels 498 *màrtirs* de la Guerra Civil l'octubre de 2007, fins a la iniciativa judicial sobre l'exhumació de les fosses comunes de la Guerra Civil iniciada pel jutge Baltasar Garzón el setembre de 2008. I per tancar el monogràfic, l'última de les aportacions, a càrrec dels periodistes Francesc Canosa i Elena Yeste, explica com Catalunya queda atrapada arran de la Guerra Civil per les mentides del “roig i el negre”, del feixisme i l'anarquisme, tal com ho testimonia, per mitjà de la realitat i la ficció, l'escriptor Joan Sales en la seva novel·la *Incerta glòria* i *Les Cartes a Màrius Torres*.

Elena Yeste

Coordinadora del monogràfic
Adjunta al redactor en cap de *Trípodos*